

Koosoleku memo teemal „Oandu pais Altja jõel“

Koosolek toimus Haljala vallamajas Tallinna mnt 13, Haljala alevik 26.septembril 2023

Algus 11.00

Lõpp 14.20

Koosolekust võtsid osa ametkondade esindajad, kinnistunaabrid ning Oandu kohalikud huvitatud isikud.

Osavõtjate registreerimisleht memole lisatud.

Sissejuhatus:

Haljala vallavalitsus taotles Keskkonnaametilt vee erikasutusluba Altja jõe paisutamiseks Oandu paisul Haljala Vallavalitsuse 03.07.2019 nr 384 korraldusega „Vee-erikasutusloa taotlemine Oandu paisul Haljala Vallavalitsuse haldusesse“. Keskkonnaloa taotlemisele on eelnenud pikk ajalugu.

Keskkonnainspektsiooni Lääne-Virumaa büroo alustas 09.11.2012 haldusmenetlust Haljala vallas Oandu külas Altja jõel oleva Oandu paisu suhtes. AS KC Grupp juhatuse liige andis 18.02.2013 Keskkonnainspektsioonile teada, et AS KC Grupp plaanib Järve kinnistu üle anda Vihula vallale. 07.02.2013 Vihula Vallavolikogu otsusega ei nõustunud kinnistu Vihula vallale tasuta üleandmisega põhjendusega, et nimetatud kinnistu omamine ei ole avalikes huvides ega avaliku võimu teostamiseks vajalik vara. 2018 aastal on RMK metsaparandusosakonna juhataja Keskkonnainspektsioonile teada andnud, et RMK-l on ette valmistatud vee erikasutusloa taotluse materjalid, kuid puudub huvitatud osapool eelarve rahastamiseks. Seniks kuni puudub rahastus, ei ole RMK-l võimalust vee erikasutusloa taotlust esitada.

23.08.2018 küsis Haljala vald RMK-lt ja AS KC Gruppilt, et millistel tingimustel on KC Grupp Oandu paisule jäävat maaüksust nõus Haljala vallale andma ja kui suur rahaline kohustus kaasneb kohalikule omavalitsusele vee erikasutusloa taotlemisega, paisu nõuetele vastavaks viimisega ja hilisema hooldamisega ning kui suur on RMK poolne panus? RMK teeb Haljala Vallavalitsusele ettepaneku taotleda Keskkonnaministeeriumilt Truubi kinnistu tasuta otsustuskorras Haljala vallale võõrandamist. Selline ettepanek oli juba varasemalt Vihula Vallavalitsusele esitanud. Koos kinnistu võõrandamise ja üleandmisega on RMK valmis üle andma kõik vee-erikasutusloa taotluse materjalid.

Haljala vallavalitsus pöördus 04.10.2018 Keskkonnaameti poole küsimusega, kas Oandu paisu on võimalik säilitada ning kas riigil on Lahemaa rahvuspargi kaitse-eesmärkidest lähtuvalt huvi paisu säilitada? Keskkonnaamet on seisukohal, et Lahemaa rahvuspargi kaitse-eesmärkide ning Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava eesmärkide elluviimiseks on eelistatum lahendus Oandu paisu lammutamine. Paisu säilitamise korral tuleb taotleda vee erikasutusluba koos kalade läbipääsu tagamisega.

02.01.2019 on pöördunud Oandu, Tepelvälja ja Lauuli külade elanike ja nende järeltulijad Haljala valla poole Oandu paisu säilitamiseks. Pöördumisel on 82 allkirja.

Veebruaris 2019 toimub kohtumine, kus arutati Oandu paisu vee erikasutusloa taotlemise ja paisu likvideerimisega seonduvaid asjaolusid Haljala valla teenuskeskuses (aadressil Rakvere mnt 3, Haljala alevik) Koosolekust võtsid osa ametkondade esindajad ja ka kohaliku kogukonna esindajad.

03.07.2019 annab Haljala Vallavalitsus välja korralduse nr 384 „Vee-erikasutusloa taotlemine Oandu paisul Haljala Vallavalitsuse haldusesse“. Korralduses on märgitud, et RMK tellimusel koostas Projekteerimisbüroo Maa ja Vesi AS Oandu paisu muldkeha uuringu aruande. Aruande kohaselt Oandu pinnaspais materjal ei ole külmaohtlik, nõuetekohase ekspluatatsiooni olukorras on pinnaspais stabiilne ja filtratsiooni tõkestamiseks rajatud saviekraan on piisava paksusega ja toimiv. Sellest tulenevalt Oandu pinnaspais lähiaja investeeringuid ei nõua.

27.10.2021 väljastas Keskkonnaamet keskkonnaloa nr [KL-513761](#) andmise korralduse. Keskkonnaluba anti Haljala Vallavalitsusele Altja jõe paisutamiseks Oandu paisul.

Keskkonnaamet on korralduses andnud loa omanikule (Haljala vallavalitsusele) tähtjaks 15.09.2024 ning selleks ajaks tuleb leida sobivaim lahendus Oandu paisule ning tellida projekt. Projekt esitada Keskkonnaametile kooskõlastamiseks hiljemalt 01.11.2022. Projektile lisada ihtüoloogi eksperthinnang projektilahenduse kohta, kas see tagab kalade läbipääsu üles- ja allavoolu liikumise. Projektijärgsed ehitustööd tuleb lõpetada hiljemalt 15.09.2024. Haljala vallavalitsus taotles eelnimetatud tegevusteks Keskkonnaametilt tähtja pikendust ning nüüdseks on projekti esitamise tähtaeg 01.11.2023.

Haljala valla seisukoht:

Koosoleku kokkukutsumise mõte ja vajadus seisneb selles, et arutada kuidas Oandu paisu teemadega edasi minna ning keskkonnaloas tulenevaid nõudeid täita. Nüüdseks on tähtja pikendamisest aasta möödas ja siiani ei ole samme astutud. Vald ei saa võtta sellist kohustust, et regulaarselt neid kohustusi täita. Vallal ei ole ressursi ja võimekust. Samas ei saa nõudeid ignoreerida. Oandu paisu osas tuleb võtta seisukoht, et see pais üle anda riigile. Oandu pais asub kahel kinnistul, millest üks kinnistu kuulub vallale ja teine RMK-le. Järv ise on ka suures osas RMK oma ja RMK võiks olla paisust huvitatud, sest külastuskeskus on rajatud Oandule paisu kõrvale ja paisu ääres on ka loodusrada. Vallavanem küsib, kas RMK siseselt saaks arutada külastuskeskuse huvitatust paisu ülevõtmiseks?

Siiani on vallavalitsus proovinud elanike huvisid arvestada, aga praegusel hetkel ei ole see enam võimalik. Me peame kõiki valla inimesi kohtlema võrdselt. Vallas on rohkem paisusid ja kui hakkame tegelema Oandu paisuga, siis kerkib küsimus, et miks vald ei tegele teiste valla territooriumil olevate paisudega.

Kohalike elanike ja huvitatud isikute arvamus:

Kohalikud elanikud väidavad, et pais on olnud ajalooliselt seal juba 15. sajandist. Kui nii pikalt on suudetud seda hoida, siis nüüd keeruliste lubadega on see võimatuks tehtud.

Arvamus on, et kala ei ole olnud ülevalpool paisu vähemalt 20 aastat. Ülevaltpoolt paisu ei tule vett peale. Paisjärves on praegu kalad ja väljakujunenud elustik ja olemasolev veesilm on vajalik olemasolevale elustikule. Kui paisu pole, siis hävitatakse praegune paisus väljakujunenud elustik. Kumb hetkel on väärtuslikum kas paisus aastate jooksul tekkinud elustik või kalade läbipääs jões?

Tekkis küsimus, et kui hakatakse taastama jõesängi, kas need kulutused on siis väiksemad kui projekti koostamine ja paisu nõuetekohaseks ehitamine. Kuhu pannakse muda, mis sealt tuleb? Millist tehnikat on vaja kasutada?

Altja jõel ei ole suurvee aega isegi kevadel. Et kui pais alla lastakse, mis siis saab jõest ülevalpool paisu. Kust see jõgi vee saab? Küsimus - kas on mõistlik sellisel jõel hakata rajama kallist kalade läbipääsu? Kohalikud elanikud saavad aru, et keegi ei suuda ega taha kulutusi kanda, samas tuleb ettekirjutatud nõuded täita. Küsimus kodanikult, et kui nemad teevad MTÜ, kas vald on nõus selle üle andma koos kohustusega?

Oandu kandi inimeste mure on selles, et kui pais alla lastakse ja paisutatud järv kaob, siis inimestele see koht ei paku enam midagi ja koht hääbub. Küsimus on, kas vallal või RMK-l on mingeid nägemusi, et paisu saaks mingil moel nõuetekohaselt säilitada. Kindlalt väljendasid koosolekust osavõtnud inimesed soovi, et Oandu pais säiliks, et piirkond ei kaotaks oma praegust atraktiivsust. Kui Vihula pais ka alla lastakse, siis jääb väga suur piirkond ilma tuletõrje veevõtukohata.

Keskkonnaagentuuri seisukoht:

Kuidas kala ülespoole suunata on väga peadmurdev ülesanne. Jõesilm on praegu jõudnud Oandu paisuni ja on ka forelli. Altja jõge peetakse väga heaks forelli jõeks. Paisjärve lõigust tuleks elustikule ruumi juurde.

Keskkonnaamet:

Oandu paisul ei ole olnud enne 2021. aastat veeluba. Nii RMK kui ka Transpordiamet ei ole olnud sellest huvitatud. Vee erikasutusluba anti 2021. aastal Haljala vallale. Otsiti kolmandat osapoolt, kes oleks huvitatud veesilma säilitamisest. Nüüd peab paisu viima vastavusse tänapäevastele nõuetele.

Me ei räägi ainult kalade läbipääsust. Tuleb tagada looduslik stabiilsus. Ühel hetkel kuhjuvad ikka setted ja on vaja teada, kas on oht järve kinnikasvamiseks.

Praeguseks on palju paise likvideeritud, järve põhi korrastati, liigid, kes peaksid jõgedes elama ja levima on nendes jõgedes olemas. Osadele paisudele on rajatud kalapääsud. Kalapääsusi on rajatud alates aastast 2011. Kalapääsude teemat on Euroopas rohkem praktiseeritud, aga meil ei ole praegu kalapääsud hästi õnnestunud. Asja rikub teinekord ära kellegi huvi veetaset kõrgemal hoida. Vahest on avastatud, et kalapääsudesse on rajatud paisutusi. Kui tõket enam ei ole, siis kalapääs on tagatud.

Aastast 2021 on olemas kiri, kus on kirjas, et Oandu paisul head tehnilist lahendust ei ole leitud. Nüüd tuleb vaadata kas praegu on paremaid lahendusi ja uusi teadmisi. Keskkonnaameti sõnul ei kaasne paisu likvideerimisega ökosüsteemi hävitamist. Keskkonnaameti arvamus on, et ehk saab vahetada veeloa omanikku.

Veevooluspetsialist:

Altja jões ei ole asi ei ole ainult kalades, vaid kogu jõe toimimises. Ülevalt poolt paisu tuleb Altja jõkke 3 oja sisse ja seal on teatud elustik, olenemata vähesest vee kogusest. Altja jõe puhul on probleem see, et on maaparandusest mõjutatud ja sirgeks kaevatud. Ka väikestes niredes saavad forellid kudedada. Looduskaitseks on Altja jõgi väga väärtuslik ja paisud killustavad jõge. Lühidalt on minu hinnang, et paisu avamine on looduskaitseks vajalik, et Altja jõe ja kaldaalade ökosüsteemid toimiks paremini. Samas ma mõistan kohalike muret, et kaob neile harjumuspärane kena avara vaatega keskkond.

RMK esindaja:

Oandu paisul ei ole 30-40 aastat midagi tehtud ja setted kogunevad. Paisu ees on praegu veesilm normaalne. Kui kergitaks vee taseme eelnenud tasemele, siis see uputab võsastunud ala, siis kogunenud setted satuvad vette ja see tähendab kaldaala puhastamist. Mida rohkem alandame vee taset, seda rohkem ta kinni kasvab. Et paisjärv suudaks ise ennast puhtana hoida, siis peaks

sügavus olema 3m. Kui paisjärv on puhastamata, siis ei ole paisjärv ilus vaadata ja elustikule mõjub halvasti.

Ükskõik, kes seda seal tegema hakkab, peab ikka kinnistu omanikega tegevused kooskõlastama. RMK looduskaitseosakonnale on Kliimaministeeriumi poolt ette kirjutatud paisude hooldus. Taastamise projekt näeb ette seda, et vesi voolab ise mööda jõge.

Selliseid töid on varem tehtud. Ükskõik kes seda tööd tegema hakkab, nõuab ikka eelnevaid eelhindanguid. Eestis on 2 tüüpi paise. Esiteks on sellised, mis tuleb süvendada ja see on väga kallis tegevus. Teiseks olemasolevad, nagu Mustoja, on odavamad. Kui need tööd teha kevadel, siis sügiseks on rohelus peal. See on looduslik sete taastumine. RMK teeb ka kaldakindlustusi. Neid olukordi, kus paisud tagastatakse riigile, on olnud teisigi. Tuleb tagada ehitustehniline seisukord, mis nõuab projekteerimist. Kui palju on praegu paisus setet – ei tea. Keegi ei ole nende paisudega väga pikalt tegelenud. Paisud on tehislikud ja jõe seisukohalt ei ole see hea. Alamjooks on ka häiritud. Vee läbijooks on väga tihedalt seotud kogu jõe elustikuga.

Oandu paisu setetest puhastamine on kahtlemata kallis projekt. Eelnevalt tuleb projekt teha ja alles siis saab öelda, milline asi on reaalselt tehtav ja mis maksma läheb. KIK on eelnevalt rahastatud ka kalade läbipääsu projekte.

Kuigi on Euroopa direktiivid, on ka ilma direktiivideta meil teadmine, et paisud on mõjutanud jõgede elustikku. Kalade rändeajal lasti vanasti paisud alla. Praegu ei ole paisud arvestanud jõgedega. Altja jõel on vett vähe. Pais hoiab vett kinni ja ei toimi. Paisu valdajal tuleb hakata selle probleemiga tegelema ja setteid eemaldama. Kui setted on kuni meeter, siis takistab elustiku toimimist. Setted liiguvad aastaringselt ja satuvad vette.

Kui tehiskärv on olnud väga kaua, siis alla lastud paisul ise loodus ei taastu, aga kui settest puhastada, siis taastub kiiresti. Seal kus on tehtud inimese poolt parandustöid, ei ole olnud probleeme. Kui on tehtud tehiskalapääs, siis ei ole kindel, et asi toimib. Kui on looduslikud kalapääsud, siis on olnud asi parem, aga võib ka jõgi kuivale jääda. Kui paisudega veevoolu kinni hoida, siis see kahjustab allavoolu jõe sängi. Paisu ei tohiks keegi järsult alla lasta, sest selleks on järk-järguline protseduur. RMK valduses on praegu erinevatel põhjustel paise. RMK ei võta kergekäeliselt neid kohustusi, teades, mis kulutused tulevad.

Paisutustaseme alandamise ja paisu likvideerimisel puhul tuleb alati elanikega läbi rääkida.

Päästeamet tahaks olemasolevaid veekogusid kasutada, aga neil puudub ülevaade nende korrasolekust. Päästeameti praegune tehnika kasutamine vajab vaba, ilma seteteta vett.

Kui vald annab paisu ära, siis Rahandusministeerium otsustab, kellele pais antakse.

Võimalused olukorda säilitada on olemas, aga see nõuab summasid mida hetkel kellelgi ei ole. Kõike korraga ei saa- säilitada olemasolev ja tagada kalade läbipääs.

Memo koostanud Lea Mägi

Haljala vallavalitsuse keskkonnaspetsialist